

Elektronik Bilgi Erişim ve Belge Sağlama Sistemleri (Ovid Client/Server ve JASON)

Yaşar Tonta

ULAKBİM Başkanı

Bu yazıda Temmuz 1997'de Almanya'nın Berlin ve Bielefeld kentlerinde inceleme olanağı bulduğumuz Ovid Technologies, Inc. (<http://www.ovid.com>) şirketinin Ovid Client/Server sistemi ile Bielefeld Üniversitesi tarafından geliştirilen elektronik belge sağlama sistemi JASON (Journal Articles Sent On Demand) (<http://www.uni-bielefeld.de/netahtml/jaso1.html>) hakkında kısa bilgiler verilecektir.

Bilindiği gibi, elektronik ortamda bulunan bibliyografik bilgilere ve tam metin veri tabanlarına bilgisayar ağları aracılığıyla uzaktan erişmek mümkündür. Nitekim merkezimizin temel amaçlarından birisi de belli başlı veri tabanlarını ulusal akademik ağ (ULAK-NET) aracılığıyla üniversite ve araştırma-geliştirme kurumlarında çalışan kullanıcıların hizmetine açmaktır. Almanya gezimizde benzer bir sistemi kısaca inceleme olanağı bulduk.

Ovid İstemci/Sunucu Sistemi

Merkezi Münih'te olan Max Planck Araştırma Kurumu (Max-Planck Gesellschaft zur Förderung der Wissenschaften) (<http://www.mpg.de>) Almanya'nın en önemli araştırma-geliştirme kuruluşlarından birisidir. Almanya'nın değişik kentlerinde kuruma bağlı 75 araştırma enstitüsü vardır. Kurumda 2,725'i araştırmacı olmak üzere toplam 10,735 eleman çalışmaktadır. 1997 yılı bütçesi 2 milyar marktır (yaklaşık 200 trilyon lira).

Kurumda çalışan araştırmacıların bilgi ihtiyaçlarını karşılamak üzere bazı veri tabanlarının merkezi olarak satın alınmasına ve ağ aracılığıyla (Deutsche Forschungsnet) kuruma bağlı bütün enstitülerin kullanımına açılmasına karar verilmiştir. ABI/Inform, Biological Abstracts, Chemical Abstracts Search, Current Contents Search, MEDLINE, Psyclnfo ve Wilson dizinleri bunlardan sadece birkaçıdır.

Veri tabanlarını ağ aracılığıyla kullanıma sunmak amacıyla Oxrid Technologies firmasının Ovid İstemci/Sunucu sistemi seçilmiştir. Ovid sistemi farklı firmalar tarafından üretilen ve Z39.50 bilgi erişim standardı ile uyumlu çeşitli veri tabanlarına erişim olanağı sağlamaktadır. Ovid'i Max Planck Araştırma Kurumuna bağlı Max Planck Bilim Tarihi Enstitüsünde (Berlin) inceledik. Birimde çalışan araştırmacılar Ovid kullanıcı arabirimi aracılığıyla kendi odalarından ya da enstitü kütüphanesinden Münih'teki merkezi veri tabanlarına hızla erişebiliyorlardı. Bunun yanı sıra birim tarafından geliştirilen katalog ve veri tabanları da aynı sistem aracılığıyla Enstitünün diğer birimlerinin kullanımına açılmıştı. Merkezdeki veri tabanlarına erişebilmek için Enstitü bütçesinden az miktarda bir pay ayrılmaktadır.

JASON

JASON (Journal Articles Sent On Demand) dünyadaki en başarılı elektronik belge sağlama projelerinden birisidir. JASON Bielefeld Üniversitesinde geliştirilmiştir. Kullanıcılar gerek başka kaynaklardan, gerekse üniversitenin çevrimiçi katalo ğunu, Alman ulusal kaynakçasını (Deutsche Nationalbibliographie) ya da süreli yayınlar veri tabanlarını (JADE: Journal Articles Database) tarayarak belirledikleri kitap ya da makalelerin kopyalarını JASON sistemi aracılığıyla isteyebilmektedirler. BRS veri tabanı yönetim sistemi kullanılarak geliştirilen sistem Web aracılığıyla (JASON-WWW) da kullanıma açıktır.

Kullanıcılar belge isteklerini mektup, faks ya da e-postayla iletebilmektedirler. Veri tabanlarında yapılan taramalar belirlenen kitap, dergi ya da makale künyeleri otomatik olarak JASON'a aktarılabilen ve istek yapılabilir. İstenen kaynağın hangi kuruluşta olduğu JASON süreli yayınlar kataloğundan kontrol edilerek belirlenmektedir. JASON aracılığıyla 75,000 dergiden makale ısmarlamak mümkündür. Belgelerin sağlanmasında Bielefeld, Köln ve Es sen üniversiteleri işbirliğine gitmişlerdir. Kaynaklar varsa öncelikle bu üniversitelerin dermelerinden s ağılanmakta, değilse diğer kurumlara başvurulmaktadır. İsteklerin çoğu 24 saat içinde elektronik olarak sağlanabilmektedir.

Hangi kütüphanede olduğu belirlenen makaleler (ya da kitaplardan bölümler) tarayıcı arayıcılığıyla elektronik ortama aktarılmaktadır. Belgeleri elektronik ortama aktarmak için Group IV tarayıcıları kullanılmaktadır. Kullanıcı mektup ya da faksla istek yaptıysa ve e-posta aracılığıyla belgeyi kendisine göndermek mümkün değilse, elektronik ortama aktarılan belgenin yazıcıdan çıktısı alınmakta ve mektup ya da faksla kullanıcının adresine gönderilmektedir. (Mektupla gönderilen durumlarda belge sağlama süresi birkaç güne çıkmaktadır.)

İsteklerin kullanıcılara ulaştırılması için daha yaygın olarak kullanılan yöntem ise e-postadır. Kullanıcının kampus bilgisayarları üzerinde bir hesabı varsa belgenin elektronik kopyası bu hesaba gönderilmektedir. (Alman Yayıncılar Birliği'nin belgelerin elektronik kopyalarının kullanıcıların hesaplarına aktarılmasına karşı çıkmadığı söylendi.) Kullanıcı kampus dışından biriyse belgenin elektronik kopyası e-posta ile kendisine gönderilmektedir. İsteklerin yarısı e-posta aracılığıyla isteyenlere gönderilmekte, diğer yarısı ise Bielefeld, Köln ve Essen üniversite kütüphanelerinde bulunan yazıcılardan bastırılarak kampustaki kullanıcılara iletilmektedir. Elektronik ortama aktarılan belgelere kampus içinde erişim sağlanması ve Web ortamında okunması için Pegasus e-posta yazılımı tavsiye edilmektedir. Yakın gelecekte ftp (file transfer protokolü) ve Web ile de belgelerin iletilmesi planlanmaktadır.

JASON elektronik belge sağlama hizmetinden yararlanmanın bedeli makale başına üniversite mensupları için üç mark, üniversite dışı kullanıcılar için ise altı marktır (300 bin-600 bin lira). Ticari amaçlı belge sağlama istekleri de JASON aracılığıyla karşılanabilmektedir. Hatta işbirliği çerçevesinde Slovakyalı kullanıcılar da JASON hizmetinden yararlanabilmektedirler.

Daha önce süreli yayınlar veri tabanlarında yapılan aramalar sonucu bulunan makalelerin de JASON aracılığıyla ısmarlanabildiğini söylemiştik. Bu veri tabanlarından en önemlisi İngiliz Ulusal Kütüphanesi'nin Inside Info adlı makale veri tabanıdır. Bu veri tabanı İngiliz Ulusal Kütüphanesi Belge Sağlama Merkezi (British Library Document Supply

Centre) dermesinde yer alan ve en fazla istek yapılan 24,000 dergide yayımlanan makaleleri dizinlemektedir. Veri tabanında yaklaşık 5 milyon kayıt vardır. Inside Info (ticari amaçla kullanılmamak koşuluyla) Kuzey Vestfalya eyaletindeki bütün kullanıcılara açıktır. Lisans ücreti eyaletin Bilim ve Teknoloji Bakanlığı tarafından ödenmektedir. Bielefeld Üniversitesi Inside Info 'dan yararlanarak İçindekiler Sayfası hizmeti geliştirmiştir. SilverPlafter'dan sağlanan MEDLINE, UMI'den sağlanan ABI/Inform, Avrupa Matematik Derneği veri tabanları da söz konusu İçindekiler Sayfası hizmetine dahildir. İçindekiler Sayfası hizmetiyle JASON arasında bağlantı vardır.

Eyalette bulunan dokuz kütüphane Elsevier dergilerinin elektronik kopyalarını satın almak için bir konsorsiyum kurmuşlardır. Yaklaşık 200 Elsevier dergisinin tam metinleri toplam 70 CD-ROM tutmaktadır. CD-ROM'lar ve ERL veri tabanları Bielefeld Üniversitesindeki bir UltraSparc 170 sunucusuna yüklenmiştir. Diğer kütüphaneler Bielefeld sunucusuna erişerek Elsevier dergilerinin tam metinlerinden yararlanmaktadırlar.

Almanya'da ulusal belge sağlama hizmetleri vermeyi amaçlayan ve federal hükümet tarafından desteklenen "Subito" adlı bir proje daha yürütülmektedir. JASON'in Subito ile de bağlantısı bulunmaktadır. JASON ve Subito aracılığıyla belge sağlama istekleri genellikle 48-72 saatte karşılanabilmektedir.